

A FŐISKOLAI KÖNYVTÁRVEZETŐK TANÁCSÁNAK MUNKÁJA

BILINCSI Lajos

Főiskoláink és könyvtáraik

Közel öt év telt el azóta, hogy CSOBOTH Attila és CHOLNOKY Győző összefoglaló és elemző helyzetképet adtak a Könyvtári Figyelőben a magyar főiskolai könyvtárügyről.* E cikkek egyben indítást is jelentettek, amelynek folytatása a főiskolai könyvtárak iránt megnyilvánuló fokozottabb figyelem és érdeklődés. A három évvel ezelőtti miskolci konferencián történt első demonstratív „számbavétel” nem csupán a megnövekedett létszámú főiskolai könyvtárak mennyiségi mérlege volt, hanem mód nyílt a közös problémák, a közös gondok, a fenntartó intézmény és az egész magyar könyvtárügy érdekében történő előrelépés feltételeinek, feladatainak feltárására és megvitatására is.

Ha már a számbavételről van szó: A magyar felsőoktatásban a hetvenes évek elején végrehajtott reform és a szervezeti átalakítások eredményeként jelentősen megnőtt a főiskolák, illetve az ilyen típusú intézmények száma. CSOBOTH Attila 1973-ban 45 főiskolát említ, amelyek között nem szerepelnek a kihelyezett tagozatok, karok. Jelenleg – bár közben több főiskolai kar megszűnt – ötven főiskolát, illetve főiskolai kart, s további 14 földrajzilag külön települt, de ezek szervezetében működő tagozatot, kart tartunk nyilván. Mindez együtt 64 olyan intézményt jelent, ahol szervezeti szempontból változatos formában ugyan, de több-kevesebb önállósággal mégis felsőfokú, főiskolai szintű képzés, és többségüknél – adottságaiktól függően – tudományos kutatás is folyik.

A főiskolák több szempontból is heterogén együttest alkotnak. Gondoljunk például arra, hogy a képzés szakmai jellege szerint is milyen változatos a kép. A MSZMP Politikai Főiskolája, az Orvostovábbképző Intézet Egészségügyi Főiskolai Kara, az Államigazgatási Főiskola, a műszaki, a mezőgazdasági, gazdasági főiskolák, a művészeti, a katonai, továbbá a pedagógusképző főiskolák, intézmények között szinte minden szakterület képviselve van.

* CSOBOTH Attila: Gondolatok a főiskolai könyvtárakról. = Könyvtári Figyelő. 19.évf. 1973. 2.sz. 152–155.p.

CHOLNOKY Győző: Adatok a főiskolai könyvtárak helyzetéről. = Könyvtári Figyelő. 19.évf. 1973. 2.sz. 155–163.p.

A szakterületi sokszínűséget csak tetézi a szervezeti megoldások tarkasága: az egykarú önálló intézményként működő főiskolától kezdve az egyetemi szervezetben dolgozó főiskolai karokon át a földrajzilag különböző helyeken működő többkarú, több tagozattal rendelkező intézményekig minden forma megtalálható. Természetesen mindennek könyvtári vonatkozásai is vannak.

Ezekhez járul még az intézmények és könyvtáraik különböző fejlettségi szintje, amely többségüknél az alapítás idejével kapcsolatos. A nagymúltú, régi alapítású főiskolák könyvtárai – legalábbis az állomány nagyságában és összetételében – lényegesen különböznek a felsőfokú technikumból néhány éve főiskolává szervezett intézmények könyvtárától. Nem lehet azonban figyelmen kívül hagyni az újabb alapítású intézmények fejlődésének dinamizmusát, ami szinte minden esetben együtt jár a könyvtár átlagosnál nagyobb fejlődési ütemével is. (Bessenyei György Tanárképző Főiskola, Kaposvári Mezőgazdasági Főiskola stb. könyvtárai.)

A sok eltérő jegy, ismérv mellett mégis érvényesülnek, s egyre inkább érvényesülniük kell a közös vonásoknak, amelyek közül a legfontosabb a „főiskolaiság”, azaz a fenntartó intézmény jellegéből, oktatási-képzési feladatköréből következő azonos (vagy közel azonos) könyvtári funkció. Ez az, amely e félszáznál több könyvtárt összekapcsolja, amely munkájukat, fejlődésüket, s nem utolsósorban együttműködésüket is meghatározza.

A miskolci konferencia után

A miskolci konferencia a főiskolai szekció javaslatára ajánlásaiban indítványozta, hogy a Kulturális Minisztérium hozza létre az Egyetemi Könyvtárigazgatók Tanácsa mintájára a rokon feladatú főiskolai könyvtárvezetői testületet. A Főiskolai Könyvtárvezetők Tanácsa 1976 nyarán alakult meg, s az eltelt közel két év bőven nyújtott munkát és szolgáltatott tapasztalatot.

A feladatok kitűzésénél két szempont érvényesült:

- a) a szervezeten felül több főhatósághoz tartozó főiskolai könyvtárak között megteremteni és fenntartani a rendszeres munkakapcsolatot, biztosítva a közös problémákról, a közös feladatokról való intézményes eszme- és tapasztalatcsere lehetőségét;
- b) kialakítani és képviselni könyvtárügyi kérdésekben általában, s a főiskolai könyvtárügy kérdéseiben különösen olyan álláspontokat, javaslatokat, amelyeket az ágazati felügyeletet ellátó Kulturális Minisztérium irányító munkájában felhasználhat, értékesíthet.

Nyilvánvaló, hogy a két feladatkör nem válik el élesen egymástól, sőt eredményes megvalósításuk csak együtt, csak egymás mellett képzelhető el. Ezt tükrözi a Tanács által kidolgozott és elfogadott működési szabályzat is. Meg kell jegyeznünk, hogy a két évvel ezelőtti elképzeléseket a közben szerzett tapasztalatok alapján – legalábbis a működés szervezeti formáit illetően – célszerű néhány ponton felülvizsgálni.

Igy pl. nem bizonyult helyesnek a Tanácsban képviselt könyvtárak körének leszűkítése. Az induláskor abból a megfontolásból kiindulva, hogy nem célszerű a Tanács létszámát túlzottan felduzzasztani, nem kaptak meghívást a főiskolák kihelyezett karainak,

tagozatainak könyvtárai. Az elgondolás mellett szólt az az elképzelés, helyesebben feltételezés is, hogy a főiskolán – hasonlóan a főiskola állami vezetésénél meglévő helyzethez – könyvtári szempontból is érvényesül, vagy rövidesen érvényesíteni lehet a központi szervezést, a munka központi koordinálását. Ez azt is jelentette volna, hogy a főiskolai szervezetben van, vagy lesz központi képviselő és központi feladatokat vállaló és ellátó könyvtár. A két éves tapasztalatok ezt a várakozást nem igazolták.

Másik oldalról, mivel a Tanács érdemi munkájának egyik igen fontos területe a kölcsönös tájékozódás-tájékoztatás, a vélemények, elgondolások minden hivatali kötöttségtől mentes megvitatása, a közös gondok megtárgyalása – ebből a lehetőségből a segítségre leginkább igényt tartókat kizárni nem kívánatos.

Célszerű lesz a közeli jövőben megvizsgálni a Tanács eddigi működési rendjét és szervezeti felépítését is. Az elmúlt két évben a plenáris ülések mellett a munka zömmel az ún. tagozati keretekben folyt. A Tanácsban képviselt könyvtárak fenntartó intézményeik jellegének megfelelően kialakított tagozatokban tárgyalták meg a munkaprogramban szereplő kérdéseket. Az amúgy is nagy létszámú Tanács munkáját kétségtelenül rugalmasabbá, operatívabbá tette a tagozati bontás. Az egyetemi jellegű főiskolák, a műszaki és gazdasági, továbbá a mezőgazdasági főiskolák és végül a pedagógusképző intézmények (tanár- és tanítóképző főiskolák, óvónőképző intézetek) könyvtárvezetői egy-egy tagozatot alkotva tartották meg üléseiket a házigazda szerepét vállaló intézmények könyvtáraiban. A tagozati ülések mellett, hogy a tagok alacsonyabb létszáma miatt jobban alkalmasak a napirenden lévő problémák érdemi megtárgyalására, egyben jó alkalmat is nyújtanak a vendéglátó könyvtár munkájának, eredményeinek megismerésére.

A tagozatok azonban nem lehetnek egyetlen és kizárólagos szervezeti formái a plenáris ülések közötti időszak munkájának. Egyrészt azért, mert a tagozatok ebben (vagy majdnem ebben) az összetételben több-kevesebb rendszerességgel saját hálózatuk, illetve koordinációs központjuk szervezésében amúgy is találkoznak (pl. OPKM, AGROINFORM), másrészt mert adódnak olyan problémák is, amelyek megkövetelik a szűkebb szakterületi körből való esetenkénti kilépést.

Igy tehát a Tanács hatékony munkájának – feltételezve a feladatok felismerését és kitűzését – alapvetően fontos feltétele lenne a kellő öntevékenységgel működő, a feladatokat szigorú társadalmi önkéntesség alapján vállaló és megoldó „ad hoc” munkabizottságok megléte és munkája. Mint minden – a szorosan vett intézményi munkán kívüli – társadalmi tevékenység, így a munkabizottságok munkájának eredménye is több tényezőtől függ. A tapasztalatok arra intenek, hogy a jó szándék és közös ügy előrevitelének igénylése mellett is számolni kell főként a rosszabb körülmények között dolgozó 2–3 fős könyvtárak vezetőinek nagyfokú munkahelyi elfoglaltságával, ami befolyásolhatja a vállalt feladatok teljesítését. Előfordul, hogy a fenntartó intézmény sem támogatja kellően a társadalmi testületben végzendő külön munkát. Ezek azonban csak elszórt és felszíni jelenségek, amelyek nem takarhatják el a Tanács tagjai többségének a közös ügy érdekében végzett munkáját.

A Tanács tevékenységének főbb területei

A Tanácsban képviselt könyvtárak vezetőinek, különösen pedig az izoláltan működő kisebb könyvtáraknak igen fontos segítséget jelent a kellő időben megfelelő helyről kapott szakmai tájékoztatás. A Kulturális Minisztérium Könyvtárügyi Osztálya a plenáris üléseken és a tagozati megbeszéléseken egyaránt rendszeresen nyújtott tájékoztatást közérdekű könyvtárügyi kérdésekről. Az 1976. évi alakuló ülésen KONDOR Istvánné és B. NAGY Ernő adtak ismertetést a főiskolai könyvtárügy helyzetről. Növelte e tájékoztatások jelentőségét az, hogy a miskolci konferencia és a főiskolai könyvtárak fejlesztésével kapcsolatban kiadott irányelvek megjelenése után első ízben fogalmazták meg a főiskolai könyvtárak előtt álló feladatokat.

Szűkebb, de a napi gyakorlathoz közvetlenebbül kapcsolódó témákat dolgoztak fel az első tagozati ülések, amelyeket 1976 októberében tartottunk meg a Zeneművészeti Főiskolán, a Kecskeméti Óvónőképző Intézetben, a gyöngyösi főiskolai karon, illetve a Bánki Donát Gépipari Műszaki Főiskolán. Ez alkalmakkor MOHOR Jenő az állományvédelmi utasítás végrehajtásával kapcsolatos tapasztalatokat és teendőket ismertette. Hasznos tájékozódásra nyílt lehetőség akkor is, amikor a Tanács tagjai SALLAI István tanulmánya alapján a főiskolai könyvtárak fejlesztésének és ellátásának irányzámaival ismerkedtek meg.

Szintén a jobb tájékoztatást szolgálta az 1977. évi plenáris ülésen KONDOR Istvánnénak a magyar könyvtárügy időszerű kérdéseiről tartott előadása, majd pedig az év végi tagozati üléseken a kötelezpéldányok új elosztási rendjéről tartott ismertetés. Itt célszerű megjegyezni, hogy az új elosztási rendszer vidéki főiskolai könyvtárainkat igen közelről érinti. Néhányan regionális feladatkört kaptak, ennek megfelelően részesülnek bizonyos szakcsoportok kiadványaiból, mások – a többség – szakirodalmi ellátásuk javulását remélhetik.

Meglehetősen széleskörű előkészítő munka után elfogadta a Tanács a főiskolai könyvtárak szervezeti és működési mintaszabályzatának tervezetét, amelyet ajánlásként megküldtünk a KM Könyvtárügyi Osztálynak. E látszólag kisebb jelentőségű munka – túl azon, hogy az elkészítésben résztvevők számára közvetlenül is hasznos tanulságokkal szolgált – igen jelentős segítséget nyújthat a főiskolai könyvtárak intézményen belüli jogállásának, funkciórendszerének tisztázásához. Különösen hasznos hozzájárulást adtak ehhez a munkához a már régebbi, gazdagabb tapasztalatokkal rendelkező intézmények, mint a Pécsi Tanárképző, a pécsi Pollack Mihály műszaki Főiskola, a Kaposvári Mezőgazdasági Főiskola, a győri Távközlési és Műszaki Főiskola, a Könnyűipari Műszaki Főiskola, a Hajdúböszörményi Óvónőképző Intézet könyvtárainak vezetői.

Ehhez kapcsolódik a Tanács tevékenységének egy másik területe, nevezetesen a könyvtári ügyrend, gyűjtőkori leírás és a könyvtárhasználat szabályainak kidolgozása. Több főiskolai könyvtár példamutató gondossággal, a régebbi évek tapasztalatait és a könyvtárügy új rendelkezéseit figyelembe vevő belső szabályzatokat dolgozott ki, amelyek többségükben jól illeszkednek a fentebb említett mintaszabályzat-tervezethez.

Figyelembe véve a könyvtárak eltérő sajátosságait, adottságait, nem látszik célravezetőnek előregyártott mintaszabályzatokat közreadni, vagy ilyenek általános bevezeté-

sét szorgalmazni. Az év végi tagozati üléseken az az álláspont alakult ki, hogy a fontosabb elvekben való megállapodás után a már meglévő belső szabályzatok kölcsönös és széles körű kicserélése szolgálja a legjobban a közös célt.

A Tanács célul tűzte ki egy megbízható adatbázison nyugvó, a lehetőségek szerint teljes helyeztkép kialakítását. A Tanács tagjai vállalták, hogy a KMK tanácsainak figyelembevételével összeállított kérdéseket megválaszolják. Az önkéntességen alapuló kollektív munka első, sajnos eléggé hiányos anyagát tagozati üléseken tárgyaltuk meg. Az első megbeszélés és értékelés után került sor a hiányzó adatok kiegészítésére, a fogalmak értelmezésének tisztázására. Mindez azt is eredményezi, hogy az elemző feldolgozás némi késedelmet szenved. Az már most is látszik, hogy a közismerten nagy fejlődést mutató intézmények könyvtárai mellett a derékhad is kezd felzárkózni. Bár az elhelyezésben látványos, országra szóló változások nincsenek, sőt több helyen továbbra is a legégetőbb probléma a helyhiány, az intézmények jelentős része mégis igyekszik könyvtárát is „főiskolai szint”-en fejleszteni.

Nehezen remélhető, hogy oktatási és kulturális főhatóságaink ma olyan helyzetben lennének, hogy egy – a főiskolai könyvtárak egészére vagy zömére kiterjedő – generális fejlesztés anyagi alapjait biztosítani tudnák. Sokkal inkább megvan a reális lehetőség arra, hogy a főiskolák saját erőforrásaikból próbálják megteremteni az oktatás-kutatás információellátásának anyagi és személyi feltételeit. A Főiskolai Könyvtárvezetők Tanácsa fontos feladatának tartja, hogy a főiskolai könyvtárak jelenlegi helyzetéről elkészítendő elemzést mielőbb az illetékesek rendelkezésére bocsássa. Hasznos lehetne, ha a megfelelő fórumokon ismertetett helyeztkép minden fenntartó intézményt összehasonlításra és saját könyvtárának fejlesztésére készítené. E sorok írásakor már elkészült a műszaki és gazdasági főiskolák könyvtárainak helyzetét elemző munka. MOLNÁR István, a pécsi Pollack Mihály Műszaki Főiskola könyvtárvezetője példás alaposággal dolgozta fel 10 főiskolai könyvtár adatait. Remélhető, hogy ez és a többi elemzés szélesebb szakmai fórumok elé is eljut majd, s mód nyílik a főiskolai könyvtárügy helyzetének és megoldásra váró problémáinak reális és konstruktív megtárgyalására.